

РОЗВИТОК І СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ МОЛОКА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Є. Величко, аспірант,

О. Супрун, д. е. н., професор

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

© Є. Величко, О. Супрун, 2015

Величко Є., Супрун О. Развитие и современное состояние рынка молока и его влияние на эффективность производства в сельскохозяйственных предприятиях

Проаналізовано основні сучасні тенденції розвитку вітчизняного ринку молока та його вплив на ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах. Висвітлено результати комплексних досліджень національного та світового ринку молока і молочних продуктів, визначено основні тенденції та пріоритетні напрями його розвитку. Проведено аналіз розвитку вітчизняного ринку молока та молочної продукції на прикладі Вовчанського району Харківської області та вказано на критичний стан, в якому перебуває галузь. На основі результатів дослідження запропоновані шляхи підвищення ефективності виробництва та функціонування ринку молока.

Ключові слова: ефективність, молочне скотарство, молочно продукція, ринок молока, рентабельність виробництва молока.

Velichko Je., Suprun O. Development and modern state of milkmarket and its influence on efficiency of production in agricultural enterprises

The main modern tendencies of domestic milkmarket development and its influence on efficiency of production in agricultural enterprises are analyzed. The results of complex investigations of national and world market of milk and dairy products are lighted up. The main tendencies and priorities of this market development are identified. The analysis of domestic market of milk and dairy products on an example of Vovchanski district of Kharkiw region is made. It is indicated on critical state of this sphere of economy. On basis of investigation results the main ways of production and milk market functioning efficiency are offered.

Key words: efficiency, cattle breeding, dairy products, milk market, milk production profitability.

Величко Е., Супрун О. Развитие и современное состояние рынка молока и его влияние на эффективность производства в сельскохозяйственных предприятиях

Дан анализ основных современных тенденций развития отечественного рынка молока и его влияние на эффективность производства в сельскохозяйственных предприятиях. Изложены результаты комплексных исследований национального и мирового рынка молока и молочных продуктов, определены основные тенденции и приоритетные направления его развития. Проведен анализ развития отечественного рынка молока и молочной продукции на примере Волчанского района Харьковской области и указано на критическое состояние, в котором пребывает отрасль. По результатам исследования предложены пути повышения эффективности производства и функционирования рынка молока.

Ключевые слова: эффективность, молочное скотоводство, молочная продукция, рынок молока, рентабельность производства молока.

Постановка проблеми. Молоко є незамінною складовою збалансованого харчування людини, а його виробництво – однією з важливих галузей сільського господарства України. Це вирішальна умова гарантування продовольчої безпеки держави.

Молочна галузь характеризується зменшенням обсягів виробництва, скороченням поголів'я корів, недостатнім використанням виробничих потужностей переробних підприємств і порушенням дисципліни розрахунків останніх, низькою платоспроможністю

населення, а відтак скороченням рівня споживання молочних продуктів. Ці чинники зумовлюють актуальність дослідження ринку молока та молочної продукції, а саме необхідність виявлення особливостей і недоліків його формування, аналізу стану та прогнозу попиту, конкуренції, кон'юнктури, рівня ефективності функціонування виробників молока.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості та основні проблеми функціонування молочного ринку розглядали такі вчені, як П. С. Березівський [2], Н. С. Белінська [3], С. В. Васильчак [5], М. М. Ільчук [9], Т. Л. Мостенська [12], П. Т. Саблук [13], О. М. Шпичак [14] та ін. Проте окремі аспекти впливу ринку молока на ефективність його виробництва у підприємствах у публікаціях відображені дещо недостатньо і несистемно, що дає підстави для висновку про наявність широкого поля для наукового пошуку оптимальних шляхів підвищення ефективності цього впливу, а отже, обґрунтовує актуальність теми нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою, яку ми поставили перед собою, стало окреслення основних тенденцій розвитку ринку молока та молочних продуктів в Україні як у сучасних умовах, так і на перспективу та з'ясування його впливу на ефективність виробництва у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Молочна галузь відіграє важливу роль у підтриманні продовольчої безпеки держави, оскільки молоко становить основу повноцінного харчування населення. Стабільне забезпечення останнього продуктами харчування стає можливим лише в умовах формування повноцінного цивілізованого ринку продовольства, невід'ємною складовою якого є ринок молока і молочних продуктів [1, с. 77].

Ефективність реалізації молочної продукції безпосередньо залежить від її собівартості, поліпшення якості, підвищення продуктивності корів. Товаровиробники повинні значну увагу приділяти збалансованому кормовиробництву. Комплексний, системний, стратегічний підхід до управління в умовах ринкової економіки сприятиме зміцненню конкурентних позицій та отриманню переваг у довгостроковій перспективі [6, с. 340].

Основними елементами ринку молочної продукції, як і будь-якого іншого, є попит і пропозиція. Їхня варіація зумовлює зміни як у виробничому процесі, так і у споживанні продукції. Спад попиту на молочні продукти зумовлений насамперед зниженням реальних доходів населення, а також зростанням розміру податків та інших необхідних платежів. Пропозиція на ринку залежить від сукупності чинників і формується за рахунок вітчизняного виробництва молока у свіжому й переробленому вигляді та за рахунок імпорту. На вітчизняному ринку молока і молочної продукції останніми роками нагромадилося багато негативних тенденцій – у господарствах населення спостерігається значне скорочення поголів'я. Це можна пояснити як загальним зменшенням кількості сільського населення, так і тим, що важка щоденна праця, пов'язана з утриманням корів і виробництвом молока, стає дедалі менш привабливою [4, с. 283]. Слід зауважити, що за останні 25 років світове молочне виробництво стабільно збільшувалося – у середньому на 2-4% за рік (табл. 1).

Водночас за роки незалежності частка України у світовому поголів'ї великої рогатої худоби знизилася з 1,7% у 1990 р. до 0,32% у 2013 р., тобто майже у 6 разів. Вітчизняна молочна галузь значно погіршила свої позиції на світовому ринку: якщо у 1990 р. частка України у світовому виробництві молока сягала 4,52% і країна перебувала на п'ятому місці у світовому рейтингу, то зараз займає лише 11 позицію з часткою 1,41% (див. табл. 1). Поголів'я великої рогатої худоби в Україні (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя і частини зони проведення антитерористичної операції) станом на 1 липня 2015 р. складала 4 млн 428,0 тис. голів, що на 7,5% менше, ніж на аналогічну дату 2014 року. У тому числі поголів'я корів скоротилося на 6,4% – до 2 млн 271,9 тис. тварин.

Виробництво молока має сезонний характер, а попит спостерігається протягом цілого року, що зумовлює коливання закупівельних цін. Найбільші обсяги виробництва останніми роками традиційно припадали на травень-липень, коли валовий надій молока сягав 1,2 млн т, тоді як у січні-лютому майже удвічі менше – близько 590-600 тис. т (див. рис.)

Таблиця 1

Динаміка світового виробництва молока та частка України в ньому, %*

Виробництво молока	Рік									2014 р. до 1990 р., %
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Світове виробництво молока, млн т	542,2	539,1	579,1	629,1	720,9	727,1	753,9	784	797	147,0
Виробництво молока в Україні, млн т	24,5	17,3	12,7	13,7	11,2	11,1	11,4	11,5	11,2	45,7
Частка України у світовому виробництві молока, %	4,52	3,21	2,19	2,18	1,55	1,53	1,51	1,47	1,41	31,1
Виробництво молока в Харківській області, млн т	1,3	0,8	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	46,2

*Розроблено на основі матеріалів ФАО та Державної служби статистики України [7; 8].

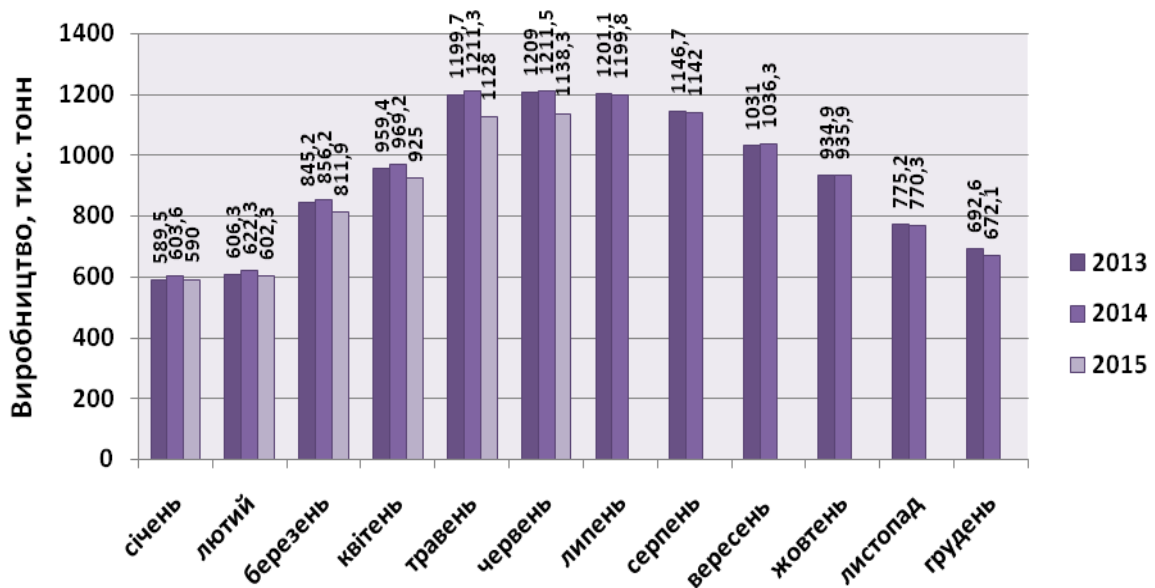

Рис. Сезоне коливання виробництва молока в Україні, 2013-2015 роки*.

*Розроблено на основі матеріалів Державної служби статистики України [8].

Виробництво молока в Україні за шість місяців 2015 р. склало 5 млн 195,5 тис. т, що на 4,5% менше, ніж за аналогічний період 2014 року. Ситуацію може стабілізувати лише подальше підвищення закупівельних цін і зменшення сезонної амплітуди їх коливання через підтримку розвитку виробників молока. Основними каналами збуту молока для

виробників є переробні підприємства, що закуповують сьогодні близько 42% усієї виробленої в країні сировини.

Ціна на молоко залишається чи не єдиним важелем впливу на розвиток або, навпаки, згортання цього виду бізнесу. Однак, якщо великі підприємства можуть конкурувати навіть за низьких закупівельних цін за раху-

нок масштабу виробництва і диверсифікованого характеру господарської діяльності, то дрібні селянські господарства населення найбільше потерпають від коливання останніх [10, с. 13].

Стан вітчизняного молочного скотарства не влаштовує товаровиробників, переробників, споживачів продукції та органи державної влади, що опікуються питаннями галузі. Не викликає сумніву необхідність змін на краще. Проте залишається не до кінця визначеним шлях досягнення бажаної мети, а саме: виробництва якісного молока для забезпечення внутрішніх потреб та гідної конкуренції на світовому ринку.

Понад 70% молока не відповідає сьогодні європейським стандартам ні за складом, ні за бактеріальною безпекою. Це не тільки заважає налагодити повноцінний експорт до Європи та інших розвинених країн, а й істотно позначається на внутрішньому ринку. Без якісної сировини неможливо виробити високоякісну продукцію [11, с. 224].

Виробництво молока можна зробити прибутковим, конкурентоспроможним видом агробізнесу, однак цей процес є тривалим і потребує інвестиційних витрат, передусім на реконструкцію приміщень ферм та якісне покращання породного складу молочного стада, а також модернізацію й оновлення доїльних систем та обладнання для оптимізованої годівлі тварин. Існуючі проблеми в секторі господарств населення зумовлені також низькою якістю молочної сировини, що впливає на її закупівельну ціну. Тому необ-

хідно спрямувати зусилля на підвищення якості молока через придбання та використання сучасного доїльного та холодильного обладнання. Важливо також усвідомити, що побудувати в Україні конкурентоспроможну модель можна лише за умов формування оптимального співвідношення частки приватних господарств населення, сімейних ферм і спеціалізованих великотоварних господарств, що забезпечить зниження собівартості молока і підвищення ціни за рахунок вищої якості продукції [10, с. 15].

Розглядаючи тенденції молочного ринку, зупинімося на аналізі одного з районів Харківської області. Так, станом на 01.01.2015 року у сільськогосподарських підприємствах Вовчанського району утримували 4939 голів великої рогатої худоби, з яких 2154 корови. Порівняно з аналогічним періодом 2014 р. поголів'я великої рогатої худоби збільшилося на 334 голови, поголів'я корів – на 164 голови. За підсумками роботи тваринництва за 2014 р., обсяги виробництва молока відносно відповідного періоду попереднього року зросли на 13,6% і склали 11831,8 тонн. Продуктивність дійної череди за 2014 р. склала 6430 кг молока на корову, що була в наявності на початок року, а це на 8% (492 кг) більше за показник попереднього року.

Виходячи з даних табл. 2, бачимо, що валовий надій молока у Вовчанському районі у 2014 р. склав 1831,8 тис. т, а за січень-червень 2015 р. – 6274,2 тис. т. Надій молока на корову по району в 2014 р. склав 6430 кг, а за січень-червень 2015 р. – 3120 кг.

Таблиця 2

Структура виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами Вовчанського району Харківської області, %*

Сільськогосподарське підприємство	Станом на 1.01. 2015 р.		Січень-червень 2015 р.		Відношення надою молока на корову господарства до району, %	Відношення валового надою молока господарства до району, %
	Надій на корову, кг	Валовий надій, тис.т	Надій на корову, кг	Валовий надій, тис.т		
ДП «ДГ «Гонтарівка» ІТ НААН»	5022	3555,8	2861	2045,8	91,7	32,6
СФГ «Юпітер»	6180	716,9	2941	482,3	94,3	7,7
СТОВ «Агросвіт»	6959	695,9	3436	343,6	110,1	5,5
СТОВ «АФ ім. Т.Г.Шевченка»	4483	582,8	2328	302,3	74,6	4,8
Всього в районі, в т.ч. одноосібники	6430	11831,8	3120	6274,2	–	–

*Розроблено на основі матеріалів Вовчанського управління сільського господарства.

Найбільшими виробниками молока у Вовчанському районі є чотири підприємства: на першому місці – ДПДГ «Гонтарівка» з валовим надоєм молока 3555,8 тис. т у 2014 р. та 2045,8 тис. т у січні-червні 2015 р., на четвертому місці – СТОВ «АФ ім. Т. Г. Шевченка», валовий надій молока якого становив у 2014 р. 582,8 тис. т. та 302,3 тис. т у січні-червні 2015 року. При цьому надій молока на корову у 2014 р. найбільший у СТОВ «Агросвіт» – 6959 кг, найменший – у СТОВ «АФ ім. Т. Г. Шевченка» – 4483 кг. Частка валового надою молока ДПДГ «Гонтарівка» у січні-червні 2015 р. у відношенні до району становить 32,6%, СФГ «Юпітер» – 7,7%, СТОВ «Агросвіт» – 5,5% та СТОВ «АФ ім. Т. Г. Шевченка» – 4,8%.

Сьогодні молочне скотарство в Україні переживає не найкращі часи. Але при цьому існують сільськогосподарські підприємства, які успішно займаються виробництвом та реалізацією молока. Гарним прикладом є підприємства Вовчанського району Харківської області.

Також варто зазначити, що підвищення ефективності виробництва молока, безумовно, вплине на його якість, забезпечивши конкурентоспроможність на світовому ринку. Одним із пріоритетних напрямів підвищення ефективності є створення спеціалізованих великотоварних підприємств та об'єднань фермерських господарств – молочарських кооперативів. Це дасть змогу підвищити якість продукції, використовувати нові технології й ефект масштабу. Доцільність укруп-

нення підприємств – виробників молока підтверджує зарубіжний досвід. Зокрема провідний експерт і консультант у галузі скотарства з Нідерландів Ян Баккер вважає: «Що більша ферма, то легше нею керувати, то простіше домогтися потрібної якості продукції і зробити її конкурентоспроможною» [15, с. 211]. На наш погляд, саме за рахунок підвищення ефективності молочного скотарства можна забезпечити його успішний розвиток та вихід із кризи.

Висновки. Основою підвищення ефективності виробництва та функціонування ринку молока й молокопродукції є раціональна пропорційність у розвитку всіх сфер і галузей інтегрованого агропромислового виробництва. Практика постійно вимагає здійснення структурної перебудови молокопродуктового підкомплексу у напрямі пріоритетного розвитку галузей молочного скотарства, кормовиробництва і на цій основі – створення надійної сировинної бази для підприємств молочної промисловості, модернізації технологій виробництва і переробки молока.

Необхідність розвитку ефективного виробництва молока в Україні набуває особливого значення сьогодні. Тільки в умовах стимулювання вітчизняних товаровиробників, розумного регулювання цін, кредитної, податкової політики тощо в галузі виробництва, переробки та реалізації молока та молокопродукції ми зможемо сформувати конкурентоспроможний ринок молокопродуктів вітчизняного виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Алімова А. Е. Розвиток і сучасний стан ринку продукції молокопереробної галузі Автономної Республіки Крим / А. Е. Алімова // *Бізнес Інформ*. – 2011. – № 3. – С. 77–81.
2. Березівський П. С. Економічна ефективність скотарства та шляхи її підвищення / П. С. Березівський. – Львів : Українські технології, 1998. – 156 с.
3. Белінська Н. С. Економічна ефективність підприємницької діяльності молокопереробних підприємств та шляхи її підвищення : монографія / Н. С. Белінська. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. – 280 с.
4. Бінерт О. Стабільність ринку молока та молокопродуктів як основа продовольчої безпеки / О. Бінерт // *Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК*. – 2012. – № 19(1). – С. 280–284.
5. Васильчак С. В. Аналіз розвитку молокопереробної промисловості на Львівщині / С. В. Васильчак // *Економіка АПК*. – 2005. – № 3. – С. 18–21.
6. Гаврилюк І. Формування ринку продукції скотарства / І. Гаврилюк, М. Сторонський, Г. Періг // *Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК*. – 2013. – № 20(1). – С. 337–341.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.faostat.fao.org.

8. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Ільчук М. М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України / М. М. Ільчук. – К. : Нічлава, 2004. – 352 с.
10. Кернасюк Ю. Молочний сектор: реалії і перспективи / Ю. Кернасюк // *Агробізнес сьогодні*. – 2015. – № 6(301). – С. 10–15.
11. Кутах К. М. Аналіз тенденцій розвитку вітчизняного ринку молока та молочної продукції / К. М. Кутах // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2014. – Вип. 2. – С. 222–225.
12. Мостенська Т. Л. Формування ринку конкурентоспроможної молочної продукції в Україні / Т. Л. Мостенська // *Наукові праці НУХТ*. – 2003. – № 14. – С. 113–116.
13. Саблук П. Т. Основи організації сільськогосподарського ринку / П. Т. Саблук, Д. Я. Карич, Ю. С. Коваленко. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 190 с.
14. Шпичак О. М. Стан і перспективи розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК України. / О. М. Шпичак. – К. : ІАЕ УААН, 1999. – 157 с.
15. Янишин Я. Проблеми розвитку молочного скотарства в Україні / Я. Янишин, Т. Тимофіїв // *Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК*. – 2012. – № 19(1). – С. 209–212.

